

21 — M. KEMAL ÇANAKKALE SAVAŞLARINDA

5 Haziran 1930, Çankaya'da Cumhurbaşkanı Gazi M. Kemal'in oturduğu eve, (bugün müze olan eski köşk) resmî bir misafir gelecektir. O tarihteki gazeteler bu misafirin resmini basıyorlar ve ismini yazıyorlar. Paris Askerî kumandanı meşhur General Gouraud. Resimlerde askerî elbisesinin sağ kolu boş olarak sarkan General, saat 16 da Çankaya'ya geldiği vakit, Atatürk kendisini mütevazî evinin kapısında karşılamıştır. Misafir General, Türkiye Cumhurbaşkanı'na şöyle hitap ediyor. "Sağ kolumu Türkler'e karşı Çanakkale'de harb ederken kaybettim, bugün diğer kolumu size dost eli olarak uzatmak için geldim."*

Atatürk, bu sözden çok mütehassis olmuş ve kendisiyle uzun uzun konuşmuştur. General, gazetelere verdiği demeçte diyor ki: "Bugün reisinizle iki saat kadar görüşebilmek saadetine nail oldum." Çanakkale savaşına ait bir hatırayı söyledikten sonra da diyor ki: "Türklerle harbetmiş olmam, çok mert bir milleti yakından tanımaya, sevmeye ve ona hürmet duymama bir vesile oldu".

* 1867 de doğan Gouraut, Mayıs 1915 de İtilâf devletlerinin (Fransız-İngiliz) Çanakkale heyeti seferiyesi kumandanlığına tayin edilmiştir. General Gouraud, Gelibolu yarımadasının Güney ucunda 4-21-30 Haziran 1915 te Türk ordusuna karşı harbetmiş, 30 Haziran'da yaralıları görmek üzere giderken, kendisi de yaralanmıştır, sağ kolu ezilmiş, her iki bacağı kırılmış olarak Fransa'ya dönmüştür. Sonra da çeşitli cephelerde vazife görmüştür.

Atatürk General Gouraud ile konuştuklarını anlatırken, bilhassa yukarda kaydettiğim cümle üzerinde durur ve bu vesile ile Çanakkale harplerinden hâtıralarını anlatırdı. Bunlar üzerinde gerek vesika olarak gerekse mülâkat ve hâtıra olarak epey yayın yapılmıştır. Son zamanlarda da buna ait bir film gördüğüm zaman, bütün bu okuduklarımı ve Atatürk'ten dinlediklerimi hatırladım.

Atatürk'ün eski köşkün kütüphanesinde çerçevesi bir resmi dururdu. Bu, siperlerde Türk erleri ile beraber çekilmiş bir fotoğrafıydı. Aynı zamanda küçük bir tahta üzerine yağlı boya ile yapılmış bir portre de kitaplar arasında elime geçmişti. Bunun üzerinde bir Almanın imzası ve Fransızca olarak "Moustapha Kemal, Commandant de Groupe des Anafartas" 1915 yazılı idi. Eski harflerle M. Kemal imzası. (bu resmi ilk defa Kız Lisesi mecmuasında 1935 de yayınladım).

Atatürk'ün bu eski köşkteki kütüphanesinde çalışırken bazı hâtıra defterlerini de bulmuştum. Bunlardan "Anafartalar muharebatına ait tarihçe" çok ilgi çekici idi. O zaman kendisi bunları tekrar okumuş bazı cümleleri kırmızı kalemle çizmiş ve Cumhuriyet tarihini hazırlamakta olan Tevfik Bıyıkhoğlu ile Dr. Reşit Galib'e vermişti. Bu defter ve ekleri T. Tarih Kurumu yayınları arasında Uluğ İğdemir'in hazırlamasıyla çıkmıştır. (1962).

Bu kitapta doğrudan doğruya muharebe meydanında 2 Haziran 10 Ağustos 1915, ve 27 Aralık 1915 tutulmuş birinci elden bir vesikayı okumak mümkün olmaktadır :

"26 Temmuz (8 ağustos) günü sabahdan akşama kadar aldığım muhtelif malûmattan ve 108 râkımlı tepe civarındaki karargâhımdan bizzat vukubulan müşahadatımda, Conkbayırı'nın tehlikeli vaziyette olduğu anlaşılmağa beraber, Conkbayırı tepesinin hakikaten düşman eline geçip geçmediğinde tereddüt devam ediyordu. Yevmi mezkûrda saat 4'ten sonra da üçüncü istihkâm taburu kumandanı binbaşı İsmail Hakkı Bey'den vürut eden raporda "düşman Conkbayırı'nda siper hafriyatına devam etmektedir. Siperler derununda düşman efradı gezmekte ve kum torbaları vazetmektedir..." denilmekte idi.

Conkbayırı'nda bulundurduğum yaverim mülâzımı evvel Kâzım Efendi'nin saat 5.30 da verdiği malûmattan da düşmanın askerimizle yirmi beş - otuz metre mesafede karşı karşıya bulunduğu, 64 üncü alayın ikinci taburunun icra eylediği hücumda muvaffak olamadığı, 32. alaydan gelen üçüncü taburun ilerletilemediği bildiriliyordu.

Vaziyetin ehemmiyet ve nezâketi büyük olduğundan, Conkbayırı emir ve kumandası için mafevk karargâhların nazarı dikkatini celbetmekten hâli kalamıyordum.

Ordu erkânıharbiye reisi, ordu kumandanı Liman Von Sanders Paşa hazretleri tarafından beni telefon başına çağırdı. Müşarünileyhin ahvali nasıl gördüğümü ve mütaleamı sorduğunu bildirdi. Kendisine Conkbayırı vaziyetinin nezaketini izah ettim ve ıslahı vaziyet için daha bir an kaldığını ve bu ânın ziyat halinde felâketin pek muhtemel olduğunu söyledim.

Vaziyet umumileşmiş, Anafartalar'a çıkmış ve çıkmakta olan büyük düşman kuvvetlerini nazarı dikkate almak ve ona göre umumi tedbirler ittihaz ederek sevk ve idareyi tevhit ve temin etmek lâzımdı. Bu sebeple erkânı harbiye reisinin çare kalmadı mı? sualine verdiğim cevapta, bütün mevcut kuvvetlerin tahtı kumandama verilmesinden başka çare kalmadığını söyledim.

— Çok gelmez mi? dedi.

— Az gelir. dedim.

Tarih ne güzel aynadır. İnsanlar, bahusus ahlâkta mütekâmil olmayan kavimler, en büyük mukaddesat karşısında bile hasis hissiyata tâbi olmaksan men'i nefis edemiyor. Tarihin sinesine geçen büyük hâdisatta, bu hâdiseler içinde âmil ve fâil olanların etvar ve harekât ve muamelâtı onların ahlâk seciyelerini ne bariz gösterir." (Bu satırlar kırmızı kalemle çizilmiş)

M. Kemal 8, Ağustos 1915 de Anafartalar Grubu kumandanı oluyor. İşte bu muharebeler esnasında bir gün, subaylar ve askerler arasında şu havadis yayılıyor: "Düşmanlar zehirli gaz kullanacakmış." I. Cihan harbinde bu en korkunç maneviyat bozucu bir silâhtı. M. Kemal diyor ki: "Ben düşündüm, buna karşı koyacak herhangi bir tedbire ve vasıtaya Türk ordusu mâlik değildi. Derhal şu mülâhazayı ileri sürdüm. Düşman zehirli gazı kullansa da bize tesir etmez, çünkü, onlar ovada biz ise daha yükseklerdeyiz, Bu haber ordu birlikleri arasına yayıldı. Hakikaten düşman ufak bir tecrübe yaptı ise de, o sırada rüzgâr istikametinin değişmesi de bize yardım ederek bu gaz belâsından kurtulmuş olduk, böylece de erlerimizin mâneviyatı ve bize inançları kuvvetlendi".

Bir de 10 Ağustos 1915 Conkbayırı taaruzunu yine M. Kemal'in defterinden okuyalım :

“Bütün geceyi pek rahatsız ve uykusuz geçirdim. Bir taraftan Anafartalar mıntıkasından gelen raporlar ve bhusus yanlış fakat mühim haberler beni bizzat işgal ettiği gibi, bir taraftan da evvelki günlerin neketli neticelerinde kutasını, âmirini kaybetmiş ve hâlâ bulamamış bir takım kumandanların doğrudan doğruya bana müracaatı bir dakika bile istirahat imkân bırakmadı. karargâhımdan bana mülâki olabilen bazı zabıtları sekizinci fırkanın işgal ve tertibatını anlamak üzere gönderdim. Bu zabıtlardan bilhassa erkânı harbiye yüzbaşısı Hidayet efendi hücum istihzaratını tetkik için fedakârane ifayı hizmet etti.

41. inci alay hücum ânına kadar gelmedi. Yanlış yere gitmiş, Badehu gelebildi. 8. inci fırka tertibatını almıştı : 23 üncü alay iki taburu birinci hatta harp nizamında, bir taburu da bu hattın gerisinde olmak üzere Conkbayırı’na taarruza hazırlanmıştı. 28. inci alay da aynı hizada Şahinsirt’a hücum tertibatını ikmal etmişti. Fecir olmak üzere idi.

Çadırımın önüne çıktım. Hücum edecek askeri görüyordum. Oradan hücumun icrasına intizar edecektim.

Şayanı endişe bir ân

Gecenin perdei zalâmı tamamen kalkmıştı. Artık hücum anı idi. Saatime baktım. Dört buçuğa geliyordu. Birkaç dakika sonra, ortalık tamamen ağıracak ve düşman askerlerimizi görebilecektir.

Düşmanın piyade, mitralyöz ateşi başlarsa ve kara ve deniz toplarının mermileri bu sıkı nizamda duran askerimiz üzerinde bir defa patlarsa, hücumun ademi imkânına şüphe etmiyordum. Hemen ileri koştum. Fırka kumandanına tesadüf ettim. O da ve her ikimizin refakatimizde bulunanlar beraber olduğu halde, hücum safının önüne geçtik. Gayet seri ve kısa bir teftiş yaptım. Önünden geçerek yüksek sesle askerlere selâm verdim ve dedim ki :

“Askerler, karşımızdaki düşmanı mağlûp edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Evvelâ ben ileri gideyim. Siz, ben kırıbacımla işaret verdiğim zaman hep birden atılırsınız.”

Kumandan ve zabıtlara da işaretime, askerlerin nazarı dikkatini celbetmelerini emrettim.

Ondan sonra hücum safının önünde bir yere kadar gidildi ve oradan kırıbacımı havaya kaldırarak hücum işaretini verdim.

Bütün askerler, zabıtlar, artık her şeyi unutmuşlar, nazarlarını, kalplerini, verilecek işarete merkülz bulunduruyorlardı. Süngüleri ve bir

ayakları ileri uzatılmış olan askerlerimiz ve onların önünde tabancaları, kılıçları ellerinde zabıtlarımız kırbacımın aşağı inmesiyle ahenin bir kitle halinde şirâne bir savletle ileri atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde âsumâni bir gulguleden başka bir şey işidilmiyordu : Allah, Allah....

Düşman silâh istimaline vakit bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca mücadele neticesinde, ilk hatta bulunan düşman kâmilten imha edildi.

Dört saat mücadeleden sonra 23 üncü ve 24 üncü alaylarımız Conkbayırı'nı kâmilten düşmandan tathir ve 28 inci alay dahi Şahinsirt'in en yüksek sırtını istirdat eyledikten sonra Sarıtarla, Ağıl üzerine garba saldırdılar. Önüne tesadüf eden düşman kutaatını, mağlûp ve münhezim ediyordu.

28 inci alayın bir kısmı Şahinsirt'in Boyun noktası'nda yerleştirilmiş olan düşman mitralyözlerinin müessir ateşinden daha ileri gidememişti.

Conkbayırı tepesi, askerlerimizin eline geçtikten sonra düşman karadan ve denizden tevcih ettiği seri kesif topçu ateşiyle Conkbayırı'nı cehenneme çevirmişti.

Semadan şarapnel, demir parçaları yağmuru yağıyordu, Büyük çaplı deniz toplarının tam isabetli daneleri yerin içine girdikten sonra patlıyor, yanımızda, kenarımızda büyük lâğımlar açıyordu. Bütün Conkbayırı kesif dumanlar ve ateşler içinde kaldı. Herkes mütevekkilâne akibete muntazır duruyordu. Etrafımız şüheda ve mecruhin ile doldu.

Muharebe meydanında cereyan eden hali temaşa ederken bir şarapnel parçası göğsümün sağ tarafına çarptı. Cebimde bulunan saati parça parça etti. Vücuduma nüfuz edemedi. Yalnız derince bir kan lekesi bıraktı. Bu saat enkazını bilâhare, bugünün hâtırası olmak üzere, Liman Paşa'ya verdim. O da, aile asalet armasını hâvi, kendi saatini bana verdi".

Atatürk'ün yazıları devam etmektedir, fakat ben bu saat hakkında bazı bilgiler vermek isterim. 1935 yılında Almanya'ya gitmiştim. O zamanki Berlin Büyükelçimiz Hamdi Arpak'tan bir ricada bulundum. Liman Von Sanders'in ailesini bularak, bu saati geri istemek. Aile, o sırada Berlin'de değildi, Ankara'ya dönüşümde Atatürk'e de bu teşebbüsümü anlatım. Büyükelçiden alınan cevap şu idi. Liman Von Sanders ailesi bu saati vitrinlerinde saklamakta iken, bir hırsızın evlerine girmesiyle vitrin içindekilerle beraber bu saat de çalınmıştır.

Şimdi bu Çanakkale Savaşları üzerinde bildiklerimi ve Atatürk'e ait bazı hâtıralarımı kaydedeyim.

Birinci Cihan harbinde Çanakkale boğazını geçmek veya Gelibolu yarımadasına batıdan asker çıkarmak isteyen İtilâf kuvvetlerine karşı Türk donanma ve ordusu en şiddetli mukavemet kudretini göstermişti. Bu harbin en önemli stratejik yeri daima bu boğazlar bölgesi olmuştur ve yine bu harp boyunca Türk topraklarının kilitli bir kapısı Çanakkale boğazı ve Gelibolu yarımadasıdır. Bu cephenin karadan müdafaa ordusu içinde Gelibolu yarımadasında M. Kemal ilk askerî zaferini elde etmiştir. Türk ve müttefik orduları içinde, M. Kemal, ismi bu vesile ile tanınmıştır. Arıburnu ve Anafartalar galibi M. Kemal, yıllarca sonra bu savaş safhalarını anlatırken insan kayıplarımızdan dolayı büyük hüznün ve elem duyduğuna kaç kereler şahit oldum. O düşmanın nefes alışını iştircesine, karşılıklı cephelerde bulunan ve savaşan değerli Türk subay ve erlerinin cesaret ve fedakârlıklarını binbir örnek ile anlatırdı. Fakat Anafartalar Grubu kumandanı M. Kemal insan olarak Türk şehitlerini ve düşman ölümlerini gördüğü zaman, (Ağustos 1915) hayatının en acı dakikalarını yaşamış olduğunu gözleri yaşararak söylerdi. Bu taarruz ve müdafaa savaşlarıdır ki, Türk ordusuna tarih boyunca şan ve şeref kazandırmıştır.

M. Kemal'in Nisan 1915 de Kemal yerinden verdiği emir şudur :

“Benimle beraber burada muharebe eden bilcümle askerler kat’iyyen bilmelidir ki, uhdemize tevdi edilmiş namus vazifesini tamamen ifa etmek için, bir adım geri gitmek yoktur. Hâbü istirahat aramanın, bu istihattan yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebediyen mahrum kalmasına sebebiyet verebileceğini cümlemize hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımın hemfikir olduklarına ve düşmanı tamamen denize dökmedikçe yorgunluk asârı göstermiyeceklerine şüphe yoktur.”

Yıllarca sonra M. Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyetinin devlet reisi olarak Marmara’da bir gezintide idi. Çanakkale istikametine yönelince kendi bulunduğu harp sahalarını onunla beraber görmeyi arzu etmiştim. Bu isteğime menfi bir cevap vermemekle beraber, “Evvelâ boğazdan çıkalm, sahilden görmek istediğim yerler var.” dedi. Kaptana şu emri verdi : “Boğazı geçip yarımadanın batı kıyılarına doğru gidiniz”.

Düşman donanmasının asker çıkardığı kıyıları, sahilleri, sıra ile yakından takip ederek gidiyorduk. Suvla limanına da girmiştik. Atatürk o günleri yeniden yaşar gibi anlatıyor ve denizden görünen kara kısmında, Türk kuvvetlerinin bulunduğu yerleri eliyle işaret ederek izahat veri-

yordu. Bu kıyıları takip ederken birden bire denizden görünen bir geçit yerine gözlerini dikmişti :

“İşte burası daimî top ateşi altında, bizi tehdit eden yerdir. İrtibat temin etmek için geçen askerlerimiz maalesef burada büyük zayiata uğradılar”. dedi. Böylece Gelibolu yarımadasının batı kıyılarını geminin yavaş bir seyiriyle akşama kadar dolaştık. Atatürk şehitlerimizi minnet ve şükranla anmış ve karaya çıkmadan Çanakkale boğazına yönelmiştik.

1935 yılında Türk Tarih Kurumu üyeleriyle bir gezi tertip etmiştim. Bunda ilk uğradığımız yer Gelibolu yarımadası ve Çanakkale olmuştu. Bu harb sahalarına çıktık. Bize izahat veren o zaman harpte bulunmuş olan Kolordu kumandanı general Galip Türker'di. Yirmi yıl sonra bir savaş meydanında dolaşmanın heyecanını duyuyordum. Toprağa basarken aziz şehitlerimizi rahatsız etmekten korkuyordum. Conkbayırı, Kemal yeri sanki yeni terkedilmiş savaş meydanı gibi idi. Mermi parçaları, kurşun kovanları, bir ayakkabı içinde insan kemiklerini görmüştük. Bu topraklarda kanlarını döken vatan müdafilerinin gönüllerde, tarihte yaşayan hâtıralarına saygı duyarak ruhlarının şad olmasına dua ederek ayrılırken, mütevazî Mehmetçik anıtını da gördük. Bunun karşısında yabancıların ölen askerleri için diktikleri anıt ve muntazam mezarlıkları vardı. Bu seyahat dönüşü Atatürk'e gördüklerimi anlatırken, bizimde orada niçin büyük bir anıtımızın bulunmadığını sordum. Bana cevabı şu oldu.

“Evet doğru, biz de Mehmetçiğimizi anmak için büyük, çok büyük anıtlar yapmalıyız, fakat bu bir zaman ve imkân meselesidir. Ancak seni tatmin için söyleyeyim ki, bu toprakların o zamanki Türk hudutları içinde kalmasıyla, Mehmetçik en büyük abideyi bizzat kurmuştur.” Bu sözde hakikaten çok büyük bir mâna vardır.

Bugün burada biz de büyük bir anıt dikmiş bulunuyoruz.

Bu yazımı, Atatürk'e İngiliz Büyükelçisi tarafından hükümeti adına, hediye edilen Çanakkale Savaşları hakkındaki iki ciltlik kitabın başına yazılan şu cümleler ile bitireceğim :

“Türkiye Cumhuriyeti Reisi Gazi M. Kemal hazretlerine,
Britanya Hükümeti tarafından takdim edilmiştir.

Büyük bir General, Asil bir düşman ve Alicenap bir dost şerefine.”

10 Nisan 1933

İşte ben, bu yazdıklarım göre Çanakkale filimini görmek istedim.

*Sümerbank Dergisi, cilt V,
sayı 53, 9 Kasım 1965*